

Keskeisiä tuloksia ammatillisen koulutuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilanteesta 2026

Opetushallitus on laatinut tilannekuvan, jonka tavoitteena on palvella taustapaperina suunniteltaessa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tilannekuva heijastelee tiedonkeruun ja analyysin aikana tehtyjä tulkintoja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilanteesta. Tilannekuvaa laadittaessa on jo voitu tarttua joihinkin havaittuihin tarpeisiin ja kehittää ohjeistusta, viestintää sekä toimeenpanon tukea.

Useimmat tilannekuvassa esiin nostetut kehittämisen tarpeet ovat sellaisia, ettei Opetushallituksella ole niihin suoraa toimivaltaa, ja Opetushallitus voi toteuttaa pitkälti informaatio-ohjausta yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Koulutuksen järjestäjät ovat keskeisessä asemassa.

Tässä raportissa esitellään selvityksen keskeiset tulokset.

1. Toimintakulttuurin ja rakenteiden kehittäminen

Koulutuksen järjestäjien suunnitteluvälvoitteiden täysimääräinen hyödyntäminen

Koulutuksen järjestäjiä koskee erilaiset suunnitteluvälvoitteet ja oppilaitoksen strategia, joiden on tärkeää muodostaa hyvinvointi-, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyötä tukeva kokonaisuus oppilaitoksissa. Eri suunnitteluvälvoitteista keskeisiä ovat opiskelu-huoltosuunnitelma, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ja järjestyssäännöt. Aikaisemman selvityksen perusteella suunnitelmien laatu vaihtelee paljon, ja niiden hyödyntämistä osana johtamisjärjestelmää voisi usein parantaa, jotta suunnitteluinstrumenttien vaikuttavuus myös lisääntyisi.

Toiminnallista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua käsitelleessä selvityksessä (*OPH 2025 Toiminnallinen_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuussuunnittelu.pdf*) esitettiin, että oppilaitoksissa voisi käydä keskustelua siitä, missä määrin koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen tasolla muodostetaan yhteistä tietoperustaa ja tiedolla johtamisen kokonaisuutta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun ja muiden suunnitteluvälvoitteiden täyttämiseksi. Erityisesti koulutuksen järjestäjän opiskelu-huoltosuunnitelmaa varten tulee koota tietoa ja tehdä tarkasteluja koskien muun muassa opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia, vuorovaikutusta, osallisuutta, ympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta sekä esteettömyyttä. Parhaimmillaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslain edellyttämien tarkastelujen tekeminen eri syrjintäperusteet huomioiden toisi synergiaa ja tehostaisi kokonaisvaltaista arviointia toiminnan kehittämiseksi.

Valtakunnallisesti viranomaisen kokoama tietopohja voi kertoa yleisistä trendeistä, mutta vain paikallisesti ja oppilaitos- tai toimipistetasolla päästään arvioimaan omia vahvuuksia ja kehittämisen tarpeita ja suuntaamaan kehittämistoimia. On ensiarvoisen tärkeää, että oppilaitos- tai toimipistetasolla kerätään tietoa eri lähteistä ja eri syrjintäperusteittain, ja myös suoraan opiskelijoilta. Omassa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tilan arvioinnissa on mahdollista tunnistaa, ketkä ovat vaarassa jäädä koulutuksen ja yhteisön ulkopuolelle, tai minkälaisia

tukitoimia olisi tarve vahvistaa, jotta turvataan opiskelijoiden vahvuuksien mukaiset koulutuspolut kohti työelämää tai jatko-opintoja.

Koulutuksen järjestäjien tulee pystyä osaltaan huolehtimaan turvallisesta oppimisympäristöstä oppilaitoksessa ja yhdessä työnantajien kanssa, kun osaamista hankitaan työelämässä. Opiskelijapalautteen perusteella koulutuksen järjestäjät eivät aina puutu kiusaamiseen tai häirintään riittävästi. Koulutuksen järjestäjillä on myös vastuu tunnistaa rakenteellisia tekijöitä ja toimintatapoja, jotka voivat haastaa erilaisten opiskelijoiden vahvuuksien mukaisten opintojen etenemistä. Nämä tekijät voivat liittyä henkilöstön osaamiseen ja ymmärrykseen, viestintään tai esimerkiksi huoltaja- tai sidosryhmäyhteistyön toimintatapoihin.

Syrjinnän kokeminen rapauttaa luottamusta yhteiskuntaan ja heikentää yksilön kokemusta osallisuudesta, kuulluksi tulemisesta ja omista vaikutusmahdollisuuksista. Osattomuuden kokemukset voivat myös kasvattaa riskiä radikalisoitua tai hakeutua ääriajattelua vahvistaviin yhteisöihin. Kiusaamista, häirintää ja syrjintää tarkasteltaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, millaisia laajempia yhteiskunnallisia ja historiallisia ilmiöitä niiden taustalla on, sekä tarkastella ilmiöitä paikallisesti oppilaitoksen käytän-teissä ja puhetavoissa. Taustalla voivat olla esimerkiksi rasistiset käsitykset tai maan-tieteelliset ja taloudelliset eriarvoisuudet.

Siirtymävaiheiden yhteistyö, monialainen yhteistyö ja ennakoiva ohjaus

Useat tilannekuvan havainnot liittyvät laadukkaan ja riittävän koulutusten nivelvaiheiden ohjaukseen ja tukeen: Tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjauksessa painottuu monialainen ja riittävän varhain aloitettu ohjausyhteistyö. Monialaisella ohjauksella huomioidaan tarvittaessa opiskelijan yksilölliset tarpeet ja tavoitteet hänen edetessään oppimispolulla. Yhteistyö nivelvaiheessa on erityisen tärkeää niiden nuorten kohdalla, joilla ennakoitua olevan haasteita joko toisen asteen koulutukseen siirtymisessä tai siihen kiinnittymisessä.

Toimintamallien luominen on keskeistä koulutuksen järjestäjien nivelvaiheen ja monia-laisen yhteistyön kehittämisessä. Välineenä voidaan hyödyntää muun muassa ohjaus-suunnitelmaa, jossa kuvataan siirtymiin ja nivelvaiheyhteistyöhön liittyvät toiminnot, ohjauksen järjestämisen rakenteet, toimintatavat, työn- ja vastuunjako sekä arviointi- ja kehittämistyö. Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien tulee sopia nivelvaiheen aikaisista ohjausvastuista ja tukimuodoista, jotta opiskelijat saavat tarvitsemaansa tukea ja ohjausta. Yhteistyön toimivuudesta ja käytänteistä on tärkeää koota ja hyödyntää palautetta.

Oppimisen tuen kehittäminen ja seuranta

Oppimisen tukea koskeva lainsäädäntö uudistettiin siten, että tuki järjestetään ammatillisessa koulutuksessa 1.8.2026 alkaen osana tutkintokoulutusta. Uudistuneen lain-säädännön myötä ammatillisen koulutuksen oppimisen tuen kokonaisuus muodostuu oppimisen tuesta ja erityisestä tuesta. Uudistuksen toimeenpanossa koulutuksen järjestäjän on tärkeää seurata ja arvioida, onko henkilöstöllä yhteinen käsitys oppimisen tuen periaatteista ja millaiset rakenteet ja toimintatavat koulutuksen järjestäjällä on esimerkiksi tukiopetuksen järjestämiseen.

Erityisen tuen osalta koulutuksen järjestäjän on syytä kiinnittää huomiota siihen, toteutuuko opiskelijan sekä alaikäisen opiskelijan huoltajan tai laillisen edustajan kuuleminen aidosti ja saavatko he ymmärrettävää ja saavutettavaa tietoa oikeuksistaan ja vaihtoehtoistaan.

Mahdollisuus tehdä arviointiin mukautuksia ja poiketa perusteista on oikein käytettynä keino tukea opiskelijaa opinnoissa kohti työelämää. Tarpeettomana toimenpiteenä tästä voi olla haittaa, jos opiskelija haluaa hakeutua jatko-opintoihin, jotka tarjoaisivat vahvuuksien mukaisen työllisyyspolun. Siten koulutuksen järjestäjän on kiinnitettävä huomiota myös siihen, että

opiskelija ja alaikäisen kohdalla huoltaja tai laillinen edustaja ymmärtävät hallintopäätösten vaikutukset jatko-opintoihin ja työllistymiseen.

Oppimisen tuen ja erityisen tuen toteutumista tulisi seurata ja arvioida systemaattisesti osana koulutuksen järjestäjän laadunhallintaa ja yhdenvertaisuustyötä. Seuranta-tietoa tulisi hyödyntää toiminnan kehittämisessä ja opiskelijoiden opintojen etenemisen tukemisessa. Järjestäjän on tärkeää seurata ja varmistaa, että tuki toteutuu myös työpaikalla oppimisen aikana. Seuranta olisi hyvä tehdä opintojen kulun ja jatkosijoittumisen lisäksi muun muassa sen osalta, suoritetaanko näytöt työelämässä vai oppilaitoksissa. Osaamisen arvioinnin mukauttaminen ja ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista poikkeamisen osalta olisi tärkeää seurata, miten ne jakautuvat eri tutkintojen ja tutkinnon osien välillä.

Kansallisen tason seurantaa tullaan toteuttamaan opetus- ja kulttuuriministeriön taholta: Selvitys oppimisen tuen toteutumisesta ammatillisessa koulutuksessa kolme vuotta lainsäädäntömuutosten voimaantulon jälkeen muodostaa tärkeän kansallisen viitekehyksen oppimisen tuen jatkokehittämistyölle. 58 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskatsaus

Kohtuullisten mukautusten (YVL 15 §) toteuttaminen

Huoli siitä, etteivät koulutuksen järjestäjät ole aina tietoisia velvollisuuksistaan toteuttaa yhdenvertaisuuslain mukaisia kohtuullisia mukautuksia opiskelijoille nousi esiin eri kanavien kautta. Koulutuksen järjestäjillä on yhdenvertaisuuslain mukaan velvollisuus tehdä asianmukaisia kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa saada koulutusta (1325/2014, 15 §).

Termistön näkökulmasta on hyvä olla tarkkana, ettei kohtuullisia mukautuksia sekoiteta ammatillisen koulutuksen lainsäädännön mahdollistamaan osaamisen arvioinnin mukauttamiseen. Esimerkiksi opiskelija-valinnassa tämä tarkoittaa toisaalta kaikille hakijoille soveltuvia esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviä ratkaisuja, toisaalta yksilöllisiä kohtuullisia ratkaisuja ja erityisjärjestelyjä. Tietoisuutta yhdenvertaisuuslain mukaisista kohtuullisista mukautuksista tulisi siten lisätä koulutuksen järjestäjien taholla.

Kartoituksen perusteella on edelleen tarve kiinnittää huomiota myös siihen, että SORA-säädöksiä sovellettaessa koulutuksen järjestäjät ovat tietoisia kohtuullisten mukautusten velvoitteesta. Opetushallitus voi myös osana SORA-ratkaisujen toimeenpanoa nostaa esiin asian tärkeyden ja hyviä käytäntöjä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on valmistelemassa hallituksen esitystä SORA-lainsäädännön uudistuksesta. Esitystä valmistellaan opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman SORA-hankkeen loppuraportissa todettujen kehittämistarpeiden pohjalta.

Kielitaitovaatimukset ja tuki tutkintokielen oppimiseen

Opetushallitukseen on tullut verrattain paljon yhteydenottoja liittyen tutkinnon perusteiden kielitaitovaatimuksiin ja opiskelijoilta edellytettävään tutkintokielen osaamiseen. Tutkinnon perusteissa määritellään aina kussakin tutkinnossa ja tutkinnon osassa edellytetty kielellinen osaaminen. Ammatillisessa koulutuksessa osaamisen osoittaminen tehdään aina tutkintokielellä. Ammattitaitovaatimuksissa tai osaamistavoitteissa voidaan edellyttää myös muiden kielten osaamista. Riittävän ammattitaidon hankkimiseksi edellytettävän kielitaidon taso voi käytännössä myös olla melko korkea. Hyvät kielelliset valmiudet ovat tärkeitä niin jatkokoulutuksen kuin työelämän ja yhteiskunnallisen osallistumisen näkökulmasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt selvityksen, tuottaako ammatillinen koulutus riittävät valmiudet jatko-opintoihin tai yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa ammatillisen koulutuksen kehittämiseksi nostetaan yhdeksi tavoitteeksi vahvistaa vieraskielisten opiskelijoiden suomen tai ruotsin kielen opetusta. Kielitaidon kehittymistä voidaan tukea tutkintoon sisältyvillä valinnaisilla tutkinnon osilla ja yhteisten tutkinnon osien osa-alueilla. Koulutuksen järjestäjien on tärkeä kiinnittää huomiota myös siihen, että kielitaidon kehittymisen tuki ja kielitietoinen opetus ja ohjaus ovat kaikkien opettajien yhteinen asia. Tukea kielitietoisien ohjauksen toteuttamiseen tulee tarjota myös työpaikkaohjaajille. 59 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskatsaus

Kansallinen tietopohja ammatillisen koulutuksen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon arvioimiseksi

Ammatillisesta koulutuksesta on verrattain vähän tutkimusta ja selvityksiä etenkin eri vähemmistöryhmien koulutus- ja työllisyyspolkujen seurannan näkökulmista. Tilanne-kuvan ylläpitäminen ja kehittämistarpeiden arviointi tulisi olla eri tahoilla jatkuvaa. Myös viranomaisten tulee tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien mukaisesti aktiivisesti selvittää ja hankkia tietoa siitä, mitkä tekijät estävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Tieto toimii pohjana esteiden poistamista koskevien toimenpiteiden ja linjausten kehittämiseksi. Opetushallituksen toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan onkin sisäkirjoitettu toimintamalli, jonka mukaan tietotuotannossa nostetaan esille tasa-arvo ja yhdenvertaisuusnäkökulmia päätöksenteon tueksi. Tämä tarkoittaa vähintäänkin sitä, että tarkastelemme eri taustamuuttujia tuottamassamme tietopohjassa tehtäessä erillisselvityksiä, arviointeja, tilannekuvia ja raportteja. Tiedontuotannossa tulee myös pyrkiä huomioimaan kohderyhmien osallisuus.

Eri tahojen panostusta tarvitaan, jotta voimme tehdä näkyväksi rakenteellisia haasteita ja ratkaisuja koulutuksessa aliedustettujen ryhmien ja syrjintää kohtaavien opiskelijoiden koulutuspolkujen turvaamiseksi. Tieto- ja tutkimusaukkoja riittää: Yhtenä esimerkkinä on tarve päivittää tietoa romanien koulutuspoluista toiselle asteelle ja siitä eteenpäin. Samoin tietoa puuttuu esimerkiksi kielellisten oikeuksien toteutumisesta koulutuspolulla.

2. Tutkinnon perusteiden kehittämistyö tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmien huomioimiseksi

Tutkinnon perusteiden valmistelu yhteistyössä työ- ja elinkeinoelämän, koulutuksen järjestäjien ja muiden sidosryhmien kanssa on Opetushallituksen yksi ydintehtävistä. Ammatillisissa tutkinnon osissa kuvataan kussakin ammatissa tarvittava osaaminen. Useiden voimassa olevien tutkintojen pakollisissa ammatillisissa tutkinnon osissa on työprosesseihin tai työkokonaisuuksiin liittyviä osaamisia, joilla varmistetaan, että opiskelijalla on osaamista yhdenvertaisesta ja tasa-arvoisesta toiminnasta työyhteisössä tai asiakasrajapinnassa.

Jotta näkökulmat huomioidaan systemaattisesti, ammatillisen koulutuksen yksikössä on vuoden 2025 aikana otettu käyttöön ja sisällytetty osaksi tutkinnon perusteiden sisällön laadinnan ohjeistusta ”sosiaalisesti kestävä ammatillisen koulutuksen ammatti-taitovaatimukset”. Ne on tarkoitettu hyödynnettäväksi sellaisenaan tai muokattavaksi omaan perusteprojektiin paremmin sopiviksi. Ohjeistuksella halutaan varmistaa, että kaikkiin tutkinnon perusteisiin sisällytetään monimuotoisessa työyhteisössä ja asiakas-rajapinnassa toimimisen kannalta keskeisiä osaamisia sekä osaamisia, jotka edistävät osallisuutta, turvallisuutta ja hyvinvointia. Edelleen kunkin perusteen laadinnan yhteydessä on arvioitava, milloin työelämän näkökulmasta on perusteltua kirjoittaa auki ammattitaitovaatimuksia, joissa osaamista sanotetaan erikseen eri syrjintäperusteiden näkökulmista, esimerkiksi silloin kun on tärkeää tunnistaa vähemmistöihin kohdistuvan tai sukupuolittuneen häirinnän tai väkivallan eri muotoja.

Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin tueksi on kehitetty ja otettu vuonna 2025 käyttöön vaikutusten arvioinnin työkalu. Työkalun on tarkoitus toimia perustetyön tukena ja turvata, että yhteisesti sovitut näkökulmat otetaan huomioon heti työn alussa: Jotta vaikutukset voivat syntyä, tulee perusteprosessissa huolehtia siitä, että tavoitteista johdetut toimenpiteet on huomioitu osana prosessia. Työkalun taustalla on valtioneuvoston lainvalmistelun vaikutusarviointiohje.

Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje, Valtioneuvoston julkaisu 2022:66, jonka mukaisesti on huomioitu useampia vaikutuslajeja, joita on konkretisoitu ja peilattu suhteessa Opetushallituksen perusteprojektiin. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten osalta on oleellista, että perusteiden valmistelussa varmistetaan eri sidosryhmien osallisuus: Jos opiskelijalla tulee olla osaamista työskennellä joidenkin erityisryhmien kanssa, esimerkiksi vammaisten asiakkaiden kanssa, heitä edustavien järjestöjen kuuleminen on osa prosessia. Perusteiden valmistelijan tulee myös arvioida, onko uudistuksella kytköksiä kansallisten kieli- ja kulttuurivähemmistöjen oikeuteen ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä pohtia, miten tämä huomioidaan ammattitaitovaatimuksissa. Perusteiden saavutettavuus pyritään varmistamaan kiinnittämällä huomiota selkeään ja saavutettavaan kieleen. Yksi näkökulma tähän on sen varmistaminen, ettei perusteissa käytetä sukupuolittuneita termejä.

Jotta tutkinnon perusteissa edellytetyt ammattitaitovaatimukset siirtyvät osaamiseksi, edellyttää tämä opetus- ja ohjaushenkilöstöltä osaamista tunnistaa ja huomioida ilmiöitä osana ammatillista toimintaa. Tämä voi vaihdella paljonkin, mikä on tuotu esiin esimerkiksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilaa kartoittaneessa selvityksessä 2025. Koulutuksen järjestäjien tulisi huolehtia siitä, että opetushenkilöstöllä on riittävä osaaminen ja ymmärrys eri ilmiöistä ja käsitteistä. Tämän toteutumista Opetushallitus voi tukea informaatio-ohjauksella, toimeenpanon tuella ja tuottamalla koulutuksen järjestäjille tukimateriaaleja.

**Euroopan unionin
osarahoittama**

Euroopan unionin rahoittama. Esitetyt näkemykset ja mielipiteet ovat ainoastaan tämän tekstin laatijoiden näkemyksiä eivätkä välttämättä vastaa Euroopan unionin tai Euroopan koulutuksen ja kulttuurin toimeenpanovirasto (EACEA) kantaa. Euroopan unioni ja EACEA eivät ole vastuussa niistä.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.